

❖ An Lúibín ❖

6 Meitheamh 2005

An cúpla focal

Cuirtear *An Lúibín* amach chun breis is ceithre fichid duine gach coicís. Ní slua ollmhór iad, ná níl Gaeilge ar a thoil ag gach duine acu, ach is mór an rud iad a bheith ann ar chor ar bith – Astrálaigh (agus eile) ag léamh nuachtlitir Ghaeilge de chuid na tíre. Tríocha bliain ó shin níorbh fhéidir a leithéid a scaipeadh ar an dóigh sin – ní raibh na Gaeilgeoirí ann chuige ná an teicneolaíocht ach oiread. Dá laghad é líon na nGaeilgeoirí san Astráil is beag duine a mbeadh súil aige sna seachtóidí go mbeadh an oiread sin acu ann is atá anois; agus i dtaca le hólac is dócha nach bhfuil deireadh fós leis an méadú.

Is iomaí mionteanga a bhfuil díothú i ndán di, ceist a bheidh á plé amach anseo in *An Lúibín*. Ní dóichíde rud de, mar sin féin, ná gur bláthú atá i ndán don Ghaeilge, más mionbhláthú féin é. Aisteach le rá, sealbhú an Bhéarla is cúis leis: an té a bhfuil an teanga fhíorfhónta sin ar a thoil aige is féidir leis a intinn a dhíriú arís ar an teanga a cailleadh. Ní baol dó an gorta feasta agus é faoi árachas Béarla; tá cead aige anois blaiseadh den dúchas. Cén dochar, a déarfá, ach an teanga a chur á húsáid go forleathan ag cainteoirí, ag scríbhneoirí agus ag pearóidí na tíre.

Mar a dúradh cheana ansiúd is anseo, ar an inimirce atá an chuid is mó atá mionteangacha na tíre seo ag brath, go fiú an chuid is bríomhaire acu – an Iodáilis, mar shampla. Tá an Ghaeilge féin spleách ar an duine isteach, a bheag nó a mhór; ach ba cheart a rá go bhfuil líon na nAstrálach atá á foghlaim agus á húsáid ag dul i méid i gcónaí, agus go bhfágfaidh sin a lorg ar an nglúin atá le teacht. Idir an dá linn, mura dtiteann an tóin as an ngnó de bharr athrach faisin, treabhaimis linn.

Kriol

While desperate efforts are being made to save or record Australia's Aboriginal languages, a new composite vernacular is spreading among the young.

Cén teanga Bhundúchasach is mó a bhfuil fás i ndán di? Kriol, teanga a bhfuil fiche míle cainteoir aici ar a laghad (líon mór, agus an scéal mar atá), idir chainteoirí dúchasach agus eile. Teanga í atá bunaithe ar Bhéarla ach a bhfuil fuaimniú agus dul na dteangacha fiordhúchasacha le haithint go soiléir uirthi. Mar is gnách i gcás na gcriól, fáisceadh í as comhchruinniú daoine a raibh neart teangacha difriúla acu agus gá acu dá bharr le comhchaint a ligfeadh dóibh iad féin a chur in iúl dá chéile. Bhí sé mar bheartas ag an rialtas agus ag na misinéirí na Bundúchasaigh a bhailiú le chéile lena smachtú nó (uaireanta) lena gcosaint, agus as sin a tháinig Kriol. Is dócha gurb iad na páistí a bhí chun tosaigh agus an chaint nua á cumadh; anois féin is fearr leis na seandaoine a gcuid teangacha féin a labhairt eatarthu féin, ach níos minice ná a chéile is é an criól rogha an aosa óig.

Ní mór an t-ionadh gur sa Limistéar Thuaidh (an *Northern Territory*) a cumadh Kriol, ós ann is bríomhaire agus is iomadúla na seanteangacha; ach tá a fhormhór mór ag meath, agus b'fhéidir gur baol do chuid mhaith dá bhfuil fágtha díobh leathnú na teanga nua. Trí Warlpiri, Jaru agus a leithéidí a seachadadh an dúchas riamh, ach tá an dúchas sin i mbaol; is beag páiste a thógtar le teanga shinseartha, d'ainneoin na hoibre go léir atá á dhéanamh ag teangeolaithe agus ag gníomhaithe lena leithéidí a chaomhnú nó a thaifeadadh; teanga iasachta is ea an Béarla féin, agus fágann sin Kriol ag fás go rábach – teanga shimplí sheiftiúil sholúbtha nach dtuigfeadh an strainséir í agus í á spalpadh go beoga.

Ní bheadh ag na seanteanga is láidre ach cúpla míle cainteoir, agus, déanta na fírinne, tá dornán acu ag dul i neart, ach Kriol an teanga atá i mbéal an tslua. B'fhéidir gur trithi a thioctadh cuid den dúchas feasta, cé go bhfuil daoine a deir nach bhfuil inti ach béarlagair suarach – barúil ar míthuiscint is bun léi. Ní Béarla briste atá i gceist, ach teanga chearta a labhraítear, a scríobhtar agus a léitear, agus an Bíobla féin ar fáil inti:

Orait, sambala stakmen deya langa dat Kantri deibin maindimbat ola nenigout langa pedik naitaim.

Agus bhí aoirí amuigh i bpáirceanna sa cheantar úd, agus iad ag faire ar a dtréad san oíche. (Lúcás II, 8.)

Teangacha tíre

A sporadic debate continues here and in Ireland about the teaching of languages - chiefly about the failures. In Ireland people are asking how years of instruction in Irish can leave school students incompetent in the language, whereas they acquire decent French in half the time. The solution? Treat Irish as a living language.

Ceist bheo í múineadh na dteangacha san Astráil agus in Éirinn araon, cé gur ar chúiseanna difriúla é. Is beag dalta a fhágann scoil Astrálach agus teanga iasachta ar a thoil aige, cé go mbeadh sé á déanamh le deich mbliana ar a laghad. Is féidir an milleán a bhualadh ar easpa ama, easpa acmhainní nó, uaireanta, ar easpa múinteoirí; b'fhéidir gurb é an bhunchúis atá leis gur pobal Béarla sinn, agus a fhios againn go bhfuil daoine eile ar a ndícheall ag foghlaim ár dteanga féin. Scéal eile is ea an Ghaeilge, sa mhéid gurb í ath-theanga dhúchais na hÉireann atá i gceist, ach tá an toradh céanna ar an scéal.

Is gearr ó bhí múineadh na Gaeilge á phlé in *The Irish Times* agus sa leagan Gaelach de *The Sunday Times*, agus Enda Kenny (duine den bheagán polaiteoirí a bhfuil Gaeilge fhóna acu) ag bualadh an chéad chic.

Is dóigh le Kenny gur chóir treise ar leith a chur ar úsáid na teanga ar bhealach comhaimseartha fóinteach a bhaineann le saol an lae inniu. Ba chearta deis a thabhairt do na daltaí a gcuid tuairimí féin a léiriú, maidir leis na haistí go háirithe. Faoi láthair ní mór dóibh aistí a chur de ghlannmheabhair chun cloí le córas na bpointí:

Déarfadh mórán daltaí leat gur fusa leo plé le gnáthchúrsaí an tsoil trí Fhraincis tar éis an teanga úd a dhéanamh le cúig bliana ná trí Ghaeilge. Ní foláir an siollabas uile a athscrúdú. Mar atá an scéal faoi láthair, tugann níos lú ná an tríú cuid de na daltaí faoin bpáipéar Gaeilge is airde leibhéal, agus is mó go mór an céatadán a dhéanann na 'honóracha' i mBéarla, i bhFraincis, i nGearmáinis, i Spáinnis agus in Iodáilis. Cén fáth a bhfuil daltaí i bhfad níos muiníní astu féin i dteangacha úd na Mór-Roinne a rinne siad ar feadh cúig bliana ná sa Ghaeilge, teanga a rinne siad ar feadh trí bliana déag?

Cuid dílis den dúchas í an Ghaeilge, a deir Kenny, agus ní mór glacadh leis gur teanga bheo atá atá ag teastáil seachas teanga mharbh.

Is é tuairim Dháithí Mhic Chárthaigh, tánaiste Chonradh na Gaeilge, gur chóir ceacht a fhoghlaim ó scoileanna thar lear. Na tíortha a bhfásictear daoine ilteangacha astu úsáideann siad an dara teanga agus an tríú teanga mar mhodh múinteoireachta; in Éirinn déantar an teanga mar ábhar agus ní dhéantar an teanga tríd an teanga féin. Is beag an t-ionadh go dtagann drochmhisneach ar na daltaí. Is mór an léiriú ar an mbaint atá ag Éireannaigh leis an nGaeilge go bhfaigheann an oiread sin acu máistreacht uirthi, cé gur gnách leo é a dhéanamh trí thumchúrsaí samhraidh seachas ar scoil. Níl Gaeilge lag na mbunmhúinteoirí le moladh – ba chóir do gach duine acu tumchúrsa bliana a dhéanamh.

Port eile arís atá ag Alan Ruddock in *The Sunday Times*. Deir sé gur cheart ábhar rognach a dhéanamh den Ghaeilge. Déanann sé tagairt don rath atá ar na Gaelscoileanna – scoileanna a roghnaíonn na tuismitheoirí iad. Tá tacaíocht sa bhaile ag na daltaí agus múineann na múinteoirí an teanga agus eile le fonn. Dá mbeadh faille ag na daltaí ar an nGaeilge a roghnú mar ábhar sna gnáthscoileanna d'fhágfaidís an scoil le Gaeilge líofa, ar choinníoll go n-athrófaí an curaclam agus na modhanna múinteoireachta. Tá sé thar am an Ghaeilge éigeantach a chaitheamh i gcártaí. Béarla teanga an náisiúin le cúpla céad bliain agus ní chuirfidh an Coimisinéir Teanga ná Acht na dTeangacha Oifigiúla aon chuma nua ar an scéal; ach is féidir an Ghaeilge a chothú le beartas ciallmhar.

Is cosúil nár tháinig deireadh leis an díospóireacht fós. Múinteoirí líofa, modhanna úra múinteoireachta, curaclam nua, rogha a bheith ag na daltaí – chuirfeadh a leithéidí craiceann nua ar chás na Gaeilge thall, is dócha, agus go fiú ar mhúineadh teangacha anseo. Maidir leis an nGaeilge, na hÉireannaigh a théann i mbun na teanga anseo níor éirigh lena bhformhór (nó nárbh fhiú leo) máistreacht a fháil uirthi ar scoil, agus níor músclaíodh a suim arís inti nó gur bhain siad an Astráil amach. Dá dtiocfadh Éireannaigh chugainn feasta a raibh greim maith ar an teanga acu rachadh sin ar sochar do Ghaeilge na hAstráile. Go raibh rath ar an obair thall.

Tarrtháil eile

The new head of Údarás na Gaeilge has a plan to save the Gaeltacht. Too little too late?

Ní raibh pleananna in easnamh riamh ar an nGaeilge, cé gur minic ráite é gur pleanáil seachas pleananna atá ag teastáil. Tá plean nua láinseáilte ag Pádraig Ó hAoláin, príomhfheidhmeannach Údarás na Gaeilge, chun teanga na Gaeltachta a chaomhnú. Cuirfear teangeolaí ag obair sa rannóg phleanála teanga; tá tríocha lárionad foghlama Gaeilge le bunú sna seacht nGaeltacht faoin mbliain seo chugainn; fáilteofar roimh dhaoine a bhfuil seifteanna gnó acu; tá feidhm le baint as seanfhorgnimh stáit gan úsáid le haghaidh tionscnaimh phobail. Deir an tAolánach go bhfuil an tÚdarás chun chun 800 post nua a chruthú in aghaidh na bliana agus 8,500 duine a chur ag obair go buan.

Is gearr ó rinne *Foinse* tuairisc ar thuairim Chathaoirleach Chomharchumann Forbartha Chorca Dhuibhne, Tommy 'Jim' Mac Gearailt. Dúirt sé 'go bhfuil mórán muiníne caillte ag an bpobal féin sa teanga agus go bhfuil an Ghaeilge faoi bhrú ag an inimirce, ag an rachmas a thug an turasóireacht léi agus ag saol an Bhéarla'. Focal ón bhfear istigh, agus ba dhána an té a thabharfadh a éitheach. Cinnte, tá cuma chiallmhar ar phlean an Aolánaigh, ach is beag éifeacht a bheidh leis mura ndéanann foras eile beart a fhreagraíonn dó. Comhphleanáil atá ag teastáil (féach *An Lúibín* 16/5/05) agus níl sin á déanamh. Go maire seiftiúlacht an Aolánaigh, ach is iomaí duine a déarfadh go bhfuil an cluiche caillte.

An Naomh amú

In the last edition of An Lúibín reference was made to the 'spatial history' advocated by Australian scholar Paul Carter – an examination of the ways historical space is created (and excluded) by naming, traversing and the 'intentional gaze'. Thus a certain cultural shape is given to the landscape. Carter is opposed to the 'museum history' which accepts space as a given, not created but simply there – a history, he says, which merely legitimates the existing dispensation. Here we look at the spatial consequences of the early mapping of Ireland, an enterprise in which power relations and political ambition were implicit.

Sa 16ú haois a chuaigh na Sasanaigh i gceann léarscáiliú na hÉireann i ndáiríre. Ní haon olltionscnamh a bhí i gceist, ach ceantar ansiúd is anseo á léiriú ar mhaithe le cuspóirí áitiúla na saighdiúireachta. Bhí Éire á sealbhú ina codanna, de réir mar a gheofaí caoi air. Ina dhiaidh sin is uile, aon aidhm mhór amháin a bhí le mothú san obair, aidhm a mheall raidhse óir ón mBanríon Eilís, d'ainneoin ainm na sprionlaitheachta a bheith uirthi: spás na hÉireann a chlaohlú i dtreo go mbeadh sé sibhialta.

Cuireadh na léarscáileanna á ndéanamh chun cumhacht agus mian a léiriú. Tríd an léarscáil tháinig smacht ag aigne na bhfeidhmeannach ar an rud a taispeánadh. Bhí spás nua cruthaithe acu, spás ar leo féin é.

Is rud é an spás a dhéantar d'aonghnó, rud a bhfuil ciall cultúrtha leis. Léirítear coibhneas áirithe idir rudaí, coibhneas a chuireann leagan éigin den stair agus den dúchas in iúl. Spás samhaltach a léirítear sa léarscáil, rud a ligeann do lucht a dhéanta áit a chruthú nó a shealbhú trí logainmneacha agus teorainneacha a aithint nó a údarású.

Cén spás a bhí in Éirinn roimhe sin? Cibé saghas é ní trí léarscáileanna a léiríodh é ach tríd an mbéaloideas agus tríd an dinnseanchas, eolas a bhí á ríomh agus á aithris gan stad, á choinneáil beo ó ghlúin go chéile. Spás é seo a bhíodh á chothú le briathra i scoileanna léinn agus i mbotháin, á nochtadh le dánta, le hamhráin, le caint – nós a mhair anuas go dtí ár linn féin. Éist le Tadhg Ó Buachalla, an Táilliúir:

Thosnaigh Naomh Barra ag Tobar na Naomh i nGleann Fleisce. Is é mo thuairim gur ó Thiobraid Árann a tháinig sé ar dtús. Níl Tobar na Naomh ach tamaillín beag isteach ón mbóthar i nGleann Fleisce...

Cur síos atá anseo ar an mbrí a líon agus a neartaigh an áit de bharr theacht agus imeacht an Naoimh; cuireann an áit seo agus áiteanna eile i gcoibhneas a chéile dá bharr. Rud áitiúil é seo; bhí baint ag dinnseanchas na scoileanna leis an tír go léir, é ag cur síos ar eachtraíochta na hÉireann agus ar an spás a lean í. Eolas é a bhí ag gach file agus ag gach staraí; níorbh fhéidir leo a gceird a chleachtadh gan é.

Chun an spás sin a chaomhnu agus a dhaingniú ba ghá é a ríomh arís agus arís eile ar bhéal na ndaoine nó ar pár. Bailíodh an tír le chéile i líon briathra agus iad á léamh nó á rá. Ciall eile a bhí leis an léarscáil; socrú ba ea é, socrú a bhí déanta nó le déanamh, agus a thaispeáin go raibh an tír insmachtaithe.

Ní hionann spás na léarscáile agus spás bhunadh na tíre, cuma cé chomh cruinn is a léirítear cloch, carraig is cré; nochtann an léarscáil cuspóir agus aigna an tsealbhóra, an cruth ar mian leis a chur ar réimse nua.

Súil thoiliúil atá ag oibriú sna léarscáileanna seo. Murab ionann is an taiscéalaí san Astráil, b'fhéidir go n-aithníonn an léarscáilí cuid den spás atá ann cheana. Tá caisleáin ann agus bailte móra, tá céachta ag deargadh an chnoic; b'fhéidir go bhfuil beagán den teanga ag an léarscáilí féin. Tá rún aige mar sin féin an seanspás sin a chealú agus ceann nua a bhualadh

anuas ina áit, ceann atá cosúil leis an seanspás ar shlite áirithe ach a bhfuil ciall choimhthíoch leis. Is comhartha é an léarscáil ar athroinnt chumhachta.

San Astráil rinne an spás nua cumas an Bhéarla a thástáil go dian. In Éirinn tháinig blas agus dul na Gaeilge ar an mBéarla leis an aimsir, ach chuir an Béarla oifigiúil – an teanga a lean na léarscáileanna – teorainn leis an spás stairiúil agus leis an gcuimhne. D'éalaigh an chuid ba dhoimhne den dúchas ó ghreim an scéalaí, agus níor fágadh aige ach dealbha na hiarsmalainne. I rud eile a bhí an seanspás ceilte, sa teanga féin.

An té nach mian leis *An Lúibín* a fháil a thuilleadh cuireadh sé teachtaireacht dá réir chun: colger@melbpc.org.au.

Colin Ryan